

LÄRARINSTRUKTION

Vad formar våra privatekonomiska beslut?

Syfte

Eleverna får kunskap om faktorer som påverkar privatekonomiska beslut. De får också reflektera över hur de kan hantera sin ekonomi på ett medvetet sätt.

Förberedelser innan lektionen

Skapa presentationsbilder som stöd till din genomgång.

Inled lektionen i helklass | 🕒 10 min

Har du någonsin drömt om att bli rik? Att ha friheten att göra vad du vill, när du vill, utan att behöva oroa dig för pengar? I dag ska vi prata om ett ämne som rör oss alla – oavsett vad du planerar att arbeta med i framtiden. Vi pratar om privatekonomi. Det handlar om att förstå hur pengar fungerar i ditt liv, vikten av att fatta beslut och genomföra dem. Då kan du uppnå något som kallas för finansiellt välbefinnande och vi kommer arbeta med det senare i lektionen.

Vi kommer att prata, diskutera, reflektera – och kanske till och med utmana några av våra egna tankar om pengar. Att ha koll på sin ekonomi har stor påverkan på ens liv, vilka val man kan göra – vad man äter, hur man sover och hur man mår. Tillsammans kommer vi att ta reda på hur du kan få ekonomisk kontroll, en viktig grund för ett bra liv.

Vem pratar du ekonomi med? | 🕒 15 min

Övning, enskild och i par.

Ekonomi kan kännas svårt att prata om. Men att våga prata pengar är viktigt, det kan vara ett första steg till att förstå hur man får koll på sin ekonomi, lära av andras erfarenheter och be om hjälp om något är svårt.

Nu ska ni inledningsvis göra en enskild reflektion, därefter ska ni diskutera samma frågor i par.

- Vem brukar du prata pengar med?
- Vad pratar ni om, finns det saker du/ni undviker att prata om?
- Finns det någon person som har lärt dig något om privatekonomi?

Avsluta med att låta några par ge exempel på reflektioner. Fundera tillsammans: Varför är det så här? Kan det vara på ett annat sätt?

Vad formar våra ekonomiska beslut? | ⌚ 15 min

Genomgång i helklass.

När vi står inför ekonomiska beslut – allt från att köpa en fika eller ta ställning till utbildning och yrke – tror vi ofta att vi agerar förnuftigt och logiskt. Grundläggande teorier om ekonomi har länge utgått från idén om den rationella människan, som alltid väger för- och nackdelar för att maximera sin egen nytta. Men under de senaste decennierna har forskning inom beteendekonomi visat att våra beslut är resultatet av ett samspel mellan psykologi och ekonomi. Våra beslut påverkas i hög grad av känslor, vanor och omedvetna tankemönster och ibland sätter vår hjärna käppar i hjulen för oss. Även om vi vill ta bra pengabeslut, så kan det hända att vi lägger pengar på saker vi egentligen inte vill ha eller att vi skjuter upp vissa beslut.

Vilka faktorer kan det vara som formar våra privatekonomiska beslut?

Psykologiska faktorer

Begränsad rationalitet

Människor har kognitiva begränsningar och kan inte överblicka alla alternativ eller konsekvenser inför varje beslut. I stället används förenklade tumregler, vanor, och vi agerar på automatik vilket kan leda till att vi återkommande agerar irrationellt.

Exempel: Du har en budget för månaden, men när du är i affären och ser att det är rea på kläder, köper du flera plagg utan att tänka på hur det påverkar din ekonomi. Du använder en tumregel som säger att du tjänar på att handla på rea, men glömmer att överväga om du verkligen behöver kläderna.

Bristande självkontroll

Problem med att stå emot en impuls gör att vi ibland agerar mot vårt eget långsiktiga bästa.

Exempel: Du har bestämt att inte följa med dina kompisar på bio, för du behöver spara pengar till en konsert med din favoritartist. När biokvällen närmar sig, följer du med trots ditt tidigare beslut. Du valde att göra något som var roligt i stunden, eftersom det ger snabb belöning. Konsekvensen blir att du inte har tillräckligt med pengar till konserten.

Känslor

Rädsla, skam, skuld och begär har stor påverkan på ekonomiska beslut. Starka känslor kan leda till irrationella val, exempelvis att undvika att ta tag i sin ekonomi.

Exempel: Du känner skam över att inte ha koll på dina pengar. Så i stället för att öppna bankappen eller prata med någon – låter du bli. Och gör därmed inga förändringar.

Sociala och normbaserade faktorer

Vad andra gör påverkar våra beslut. Vi tenderar att följa andras beteende, särskilt när vi själva är osäkra. På sociala medier ser vi bilder av människor som lever lyxiga liv. Detta kan skapa en känsla av att vi också måste spendera pengar för att ingå och vara någon som räknas. Normer är oskrivna regler om hur vi förväntas vara och agera. Det kan handla om hur föräldrar och vuxna du känner agerar och vilka ekonomiska beslut de gjort, som du tar efter. Att göra vad andra gör kan verka bra, men man väger sällan in och jämför andras förutsättningar med ens egna.

Exempel: Flera av dina klasskompisar har börjat träna på ett dyrt gym. Av rädsla för att hamna utanför köper du också ett gymkort, men egentligen tycker du bäst om att löpträna utomhus.

Finansiellt välbefinnande

Forskning visar att ekonomisk trygghet har ett tydligt samband med både psykisk och fysisk hälsa. Elever som utvecklar en förståelse för sin egen ekonomiska situation och lär sig påverka den i positiv riktning, kan därmed också stärka sitt generella välmående.

Finansiellt välbefinnande, även kallat ekonomisk hälsa, syftar på en individs förmåga att hantera sin ekonomi på ett sådant sätt att både nuvarande behov och framtida mål kan uppfyllas. Det innefattar att ha tillräckliga ekonomiska resurser för att hantera oväntade händelser, samt att känna trygghet och frihet i sin ekonomiska situation.

Som kognitionsvetaren och författaren Elin Helander uttrycker det: *Finansiellt välbefinnande handlar om att känna trygghet och frihet, både nu och för framtiden. Det handlar också om att ibland kunna sätta guldkant på tillvaron.*

Källa: Finansinspektionen (2024). Finansiellt välbefinnande och allmän hälsa i Sverige – Kortrapport 2024

Finansiellt välbefinnande

Finansiellt välbefinnande, är ett begrepp som innefattar hur den egna ekonomiska situationen ser ut och hur den upplevs. Att ha finansiell kunskap är viktigt, men själva slutmålet med kunskapen är att må bra kring sin ekonomi och ha förmåga att ta beslut som är bra för en själv, både på kort och lång sikt. Att ha finansiellt välbefinnande betyder att du känner dig säker/trygg, fri, och kan sätta lite guldkant på tillvaron emellanåt. Det handlar alltså inte om hur mycket pengar man har utan hur man kan hantera den ekonomiska situation man befinner sig i.

Ett viktigt steg för dig, när du ska hantera din ekonomi, är att du funderar på hur du vill uppnå finansiellt välbefinnande. För den goda nyheten är att det går att förbättra sitt finansiella välbefinnande. Det kan handla om att ha ett sparande, en buffert. Det kan också handla om att man känner att man har koll på hur mycket pengar man köper saker för och att veta vad man tycker om att göra med sina pengar, att man kan använda pengarna på saker man känner ger mening och glädje.

Vad är finansiellt välbefinnande för dig? | ⌚ 15 min

Uppgift, enskild och i grupp.

Instruera eleverna att de nu ska arbeta med uppgiften i elevinstruktionen, först enskilt, sedan i grupp. Syftet är att de ska reflektera kring sitt eget sätt att hantera pengar. Att diskutera med andra kan öppna upp för nya idéer och perspektiv.

Enskild reflektion | ⌚ 8 min

Eleverna ska skriva ner sina svar på följande frågor (finns i elevinstruktionen):

- Hur känns det när du tänker på pengar?
- Vad tycker du är roligt eller viktigt att lägga pengar på? Hur får det dig att må?
- Finns det något du brukar lägga pengar på idag som egentligen inte gör dig glad?
- Har du en budget som du följer? Om ja, hur fungerar den för dig? Om nej, varför inte?
- Sparar du pengar? Om ja, vad sparar du till? Om nej, vad hindrar dig från att spara?
- Har du några ekonomiska mål för framtiden? Vilka?

Gruppdiskussion | ⌚ 7 min

Dela in eleverna i grupper.

- Be dem att diskutera sina svar med varandra och reflektera över likheter och skillnader.
- Be dem att fundera tillsammans på vad de kan göra för att förbättra sitt finansiella välbefinnande.

Avsluta diskussionen i helklass genom att be några grupper dela med sig av sina svar.

Avslutning | ⌚ 5 min

Den här lektionen handlar om att förstå vad som påverkar våra ekonomiska beslut och vad finansiellt välbefinnande är. Övningarna vi har gjort är steg på vägen att ta kontroll över det vi kan förändra.

Att prata ekonomi med andra och att bli medveten om hur man vill använda sina pengar ökar möjligheterna att ta kontroll över privatekonomin. Det har stor påverkan på hur man mår.

Exit: Tänker du annorlunda kring privatekonomi nu, än när lektionen började? Finns det något mer du skulle vilja lära dig?